

İki Savaş Bir Coğrafya: Yaşar Nabi Nayır'ın *Balkanlar ve Türklük İle Değişen Dünyamız* Adlı Eserlerinde Değişen Balkanlar İmgesi

İlhan Süzgün

Özet: 1789 yılında Fransız İhtilali'nin etkisiyle ortaya çıkan milliyetçilik fikri Osmanlı Devleti gibi çok uluslu devletlerin parçalanmasına sebep olur. Söz konusu fikrin Osmanlı Devleti'ndeki en belirgin yansıması Birinci ve İkinci Balkan savaşlarıyla Osmanlı Devleti'nin Balkan coğrafyasının neredeyse tamamına yakını kaybetmesidir. Bu iki savaşın hemen ardından patlak veren I. Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti'nin bu savaştan yenilgiyle ayrılması ve sonrasındaki siyasi, ekonomik ve sosyal gelişmeler kaçınılmaz olarak edebî ilginin de savaş sonrası koşullara yönelmesine sebep olur. Dolayısıyla yeni sınırlarla beraber milliyetçilik fikri etrafında beliren Türk edebiyatında Balkanlar'ın ihmal edildiği görülür. Ancak Balkanlar'da yaşanan siyasi gelişmelere bağlı olarak bölgeden Türkiye'ye göçlerin başlaması, Balkan ülkeleri arasında Balkan Konferanslarının düzenlenmesi ve 1934 yılında imzalanan Balkan Antantı ile Türk edebiyatının Balkanlar'a yöneldiğini söyleyebiliriz. Gerek sanat ve edebiyat dergilerinde Balkanlar'a yönelik gezi yazıları, makaleler, şiirler ve hikâyeler gerek müstakil olarak romanlar bu yönelişin somut göstergeleridir. Bu kapsamda Üsküp doğumlu Yaşar Nabi Nayır, Balkanlar'da yaşanan gelişmeler sonrası *Varlık* dergisinde hem Balkanlar'ın hem Balkan Türklerinin mevcut durumlarını anlatan makaleler kaleme alır. Birçoğu Yaşar Nabi Nayır'ın Balkan seyahatindeki gözlemlerine dayanan bu makaleler daha sonra 1936 yılında Ulus Basımevi tarafından *Balkanlar ve Türklük* adıyla kitaplaştırılır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra değişen yeni dünya düzeninde tekrar Balkanlar'a giden Yaşar Nabi Nayır, bu seyahatindeki gözlemlerini

“” Süzgün, İ. (2025), İki Savaş Bir Coğrafya: Yaşar Nabi Nayır'ın Balkanlar ve Türklük İle Değişen Dünyamız Adlı Eserlerinde Değişen Balkanlar İmgesi, *Journal of Balkan Studies*, 5(1), 113-147.

✉ Dr., Researcher, İstanbul-Türkiye, ilhansuzgun@gmail.com

🆔 <https://orcid.org/0009-0008-4743-8401>

📄 Balkan Studies Foundation

DOI: <https://doi.org/10.51331/A054>

Journal of Balkan Studies, 5(1), 2025

balkanjournal.org

Received: 23.09.2024

Revision: 07.10.2024

Accepted: 14.11.2024

birçok farklı dergide yayımlar. Daha sonra bu yazıları 1973 yılında Varlık Yayınları tarafından *Değişen Dünyamız* ismiyle kitaplaştırılır. Söz konusu iki eser incelendiğinde yazarın Balkanlar'a yönelik düşüncelerinin değiştiği fark edilir. Bu makalenin amacı Yaşar Nabi Nayır'ın bu iki eserindeki Balkan izlenimlerinin ve düşüncelerinin neden ve nasıl farklılaştığını anlamaya çalışmaktır.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Yaşar Nabi Nayır, *Balkanlar ve Türklük*, *Değişen Dünyamız*.

Abstract: In 1789, the idea of nationalism, which emerged under the influence of the French Revolution, led to the disintegration of multinational states such as the Ottoman Empire. The most obvious reflection of this idea in the Ottoman Empire was the loss of almost all of the Balkan geography by the Ottoman Empire in the First and Second Balkan Wars. The First World War that broke out immediately after these two wars, the defeat of the Ottoman Empire in this war, and the political, economic and social developments that followed inevitably led literary interest to turn towards post-war conditions. Therefore, it is seen that the Balkans were neglected in Turkish literature, which emerged around the idea of nationalism with the new borders. However, we can say that Turkish literature turned towards the Balkans with the beginning of migration from the region to Turkey due to the political developments in the Balkans, the organization of Balkan Conferences between the Balkan countries and the Balkan Treaty signed in 1934. Both the travel writings, articles, poems and stories published in art and literary journals about the Balkans and the novels published independently are concrete indicators of this orientation. In this context, Yaşar Nabi Nayır, who was born in Skopje, wrote articles in *Varlık* magazine after the developments in the Balkans, describing the current situation of both the Balkans and Balkan Turks. These articles, many of which were based on Yaşar Nabi Nayır's observations during his Balkan travels, were later published in book form by Ulus Press in 1936 under the title *Balkans and Turkishness*. Yaşar Nabi Nayır travelled to the Balkans again in the new world order that changed after the Second World War and published his observations from this trip in many different magazines. Later, these writings were published in 1973 by Varlık Publications under the title *Changing Our World*. When these two works are analyzed, it is noticed that the author's thoughts on the Balkans have changed. The aim of this article is to try to understand why and how Yaşar Nabi Nayır's Balkan impressions and thoughts differed in these two works.

Keywords: Balkans, Yaşar Nabi Nayır, *Balkans and Turkishness*, *Our Changing World*.

Giriş

I. Dünya Savaşı'nın en önemli sonuçlarından biri, Osmanlı Devleti gibi çok uluslu yapıları milliyetçilik fikrinin etkisiyle parçalayarak daha küçük ulus devletlerin ortaya çıkmasına yol açmasıdır. Daha önce Birinci ve İkinci Balkan Savaşları'nda Balkan coğrafyasını kaybeden Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'ndan da yenilgiyle çıkarak Anadolu coğrafyasına hapsolür. Ancak hem yüzölçümünün küçük olması hem de bu küçük yüzölçümü içinde barındırdığı birçok ulusu göz önünde bulundurduğumuzda I. Dünya Savaşı'nda en çok etkilenen bölgenin Balkan coğrafyası olduğu görülür. Özellikle I. Dünya Savaşı sonrasında hiçbir unsur gözetilmeden çizilen siyasi sınırlar toprak başta olmak

üzere dil, din, kültür ve etnik köken gibi azınlık sorunlarını da beraberinde getirir. Balkan savaşlarına kadar Balkan coğrafyasında hâkim unsur olan Türkler, yeni sınırlarla beraber azınlık durumuna düştüğü için söz konusu problemlerin de hem parçası hem mağduru hâline gelir.

1939 yılında II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi, Balkan coğrafyasının kaderini yeniden belirlerken siyasi anlamda yeni bir dünya düzeninin oluşmasını da zemin hazırlar. II. Dünya Savaşı'nda fiziksel olarak Adolf Hitler'in Almanya'sı ile Josef Stalin'in Sovyet Rusya'sı arasında kalan Balkanlar, ideolojik olarak da faşizm ile komünizm arasında sıkışır. Bu nedenle II. Dünya Savaşı, I. Dünya Savaşı'nın aksine Balkanlar'da siyasi sınırlar değil, zihinsel bir yarılma yaratan ideolojik sınırlar çizer. Dolayısıyla II. Dünya Savaşı'nın etkileri ve buna bağlı sorunlar, I. Dünya Savaşı'ndan farklı biçimde Balkan coğrafyasına yansır. Nitekim bu yeni sorunlar kaçınılmaz şekilde Balkanlar'da yaşayan Türkleri de etkiler.

İki savaş sonrası Balkanlar'daki Türklerin yaşadığı sorunlar, Türkiye'de roman, hikâye, şiir ve seyahatname gibi birçok edebî eserde kendine yer bulur. Bu eserlerden biri olan ve 1936 yılında yayımlanan Yaşar Nabi Nayır'ın *Balkanlar ve Türklük* adlı kitabı, I. Dünya Savaşı sonrasında siyasi sınırları belirlenen Balkan ülkelerinde yaşayan Türklerin içinde bulunduğu durumu Türk okuyucularına anlatmak için kaleme alınmıştır. Yazarın 1973 yılında yayımlanan *Değişen Dünyamız* adlı eseri ise II. Dünya Savaşı'ndan sonra ideolojik olarak faşizm ve komünizm gibi iki ayrı kampa bölünmüş Balkan ülkelerindeki Türklerin mevcut durumunu yeniden gözlemlemek için yazılmıştır.

Bu makalenin amacı, Yaşar Nabi Nayır'ın *Balkanlar ve Türklük ile Değişen Dünyamız* adlı eserlerinden hareketle I. Dünya Savaşı sonrasındaki düşüncelerinin, II. Dünya Savaşı sonrasında nasıl ve neden değiştiğini anlamaya çalışmaktır. Bunun için öncelikle Balkan coğrafyasının Türklerin hâkimiyetine geçmesiyle başlayan ve II. Dünya Savaşı'na kadar devam eden kısa tarihine değineceğiz. Ardından Yaşar Nabi Nayır'ın *Balkanlar ve Türklük* kitabında Balkanlar'da yaşayan Türkleri nasıl ele aldığını ve Balkanlar'ı nasıl yorumladığına yer vereceğiz. Son

olarak, *Değişen Dünyamız*'da Yaşar Nabi Nayır'ın II. Dünya Savaşı'ndan sonra Balkanlar'a dair değişen fikirlerini ele alacak ve bu değişimin nedenlerini açıklayacağız.

Tarihsel Arka Plan ya da Bir Coğrafyanın Makûs Tarihi

Balkanlar'daki varlığı oldukça eskilere dayanan Türklerin, Balkan coğrafyasında kalıcı olmasını sağlayan gelişmelerin başında 1345 yılında Sırp Kralı Stefan Duşan'ın (1331-1355) hayatını kaybetmesiyle Orhan Gazi'nin (1326-1359) Duşan'ın müttefiki olan Bizans İmparatoru VI. İoannes Kantakuzanos'un (1347-1354) kızıyla evlenmesi gelir. Çünkü Bizans İmparatorluğu'nda patlak veren ikinci iç savaşta Sırp ve Bulgarlar V. İoannes Palaiologos'a destek verirken Orhan Gazi, kayınpederi Kantakuzanos'un yanında yer alır. Oğlu Süleyman Paşa kumandasındaki on bin kişilik askeri kuvvetle Sırp ve Yunan güçlerini mağlup eden Orhan Gazi, Gelibolu Yarımadası'nda bulunan Çimbi Kalesi'ne yerleşir. 1352 yılında kazanılan bu zafer Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'a yerleşmesinin de dönüm noktası olur. Çünkü bu tarihten itibaren Balkanlar, Osmanlı Devleti'nin fetih politikasında en önemli coğrafya hâline gelir. İki yıl sonra 1354 yılında Gelibolu Yarımadası'nın fethedilmesi bunun en önemli göstergelerinden biridir (İnalçık, 2008: 232).

Orhan Gazi'den sonra Gelibolu Yarımadası üzerinden fetihlerine devam eden Osmanlı Devleti I. Murad (1359-1389) döneminde 1360 yılında Edirne'yi, bir yıl sonra 1361'de Filibe'yi ve daha sonra 1371 yılında Meriç Nehri üzerinde yapılan Çirmen Muharebesi'nin ardından Bulgaristan, Makedonya ve Sırbistan'ın güney topraklarını hâkimiyeti altına alır. Yeni alınan yerler Osmanlıların bölgedeki hâkimiyetini güçlendirirken yeni yapılacak fetihlerin de hızlanmasına zemin hazırlar. Dolayısıyla 1385'te Sofya'nın, 1386'da Niş'in, 1387'de Selanik'in ve 1389'da Sırbistan'ın fethedilmesi bunun bir sonucudur (Jelavich, 2006: 33).

I. Murad'ın hayatını kaybetmesinden sonra tahta geçen Yıldırım Bayezid'in (1389-1402) 1396 yılında Niğbolu'da Haçlı ordusunu bozguna

uğratması Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki hâkimiyetini pekiştirir. Daha sonra Fatih Sultan Mehmed (1451-1481), Bosna'yı fethederek Osmanlı Devleti'nin hâkimiyet alanını Dalmaçya sahillerine kadar genişletir ve yeni fetihler için de İtalya'yı hedef olarak belirler. Sonra Kanuni Sultan Süleyman'ın (1520-1566) beliren Macar tehlikesini bertaraf etmek için 1521 yılında Belgrad Kalesi'ni alması ve 1526 yılındaki Mohaç Meydan Muharebesi ile Macaristan topraklarının büyük bir bölümünü Osmanlı Devleti'ne katması Balkan fetihlerinin kuzeydoğuya yöneldiğini gösterir (Karpat, 1992: 28). Sultan Süleyman'ın -Fatih Sultan Mehmet gibi- yönünü batıya çevirmesiyle 1529 yılında Viyana kuşatılır. Ancak olumsuz hava koşulları ve ordunun ihtiyaçlarının karşılanmasında yaşanan aksaklıklar nedeniyle kuşatma başarısızlıkla sonuçlanır. Sultan Süleyman dönemi Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da batıya dönük fetihlerinin fiilen sona erdiği bir dönemdir (Jelavich, 2006: 37).

1789 yılında Fransız İhtilali ile ortaya çıkan milliyetçilik fikri siyasi bir karakter kazanarak Osmanlı Devleti gibi birçok ulusu bünyesinde barındıran devletlerin parçalanmasına neden olur. Dolayısıyla Fransız İhtilali, Osmanlı Devleti'nin Balkan coğrafyasında yaşayan ulusların siyasi bir kimlik kazanarak bağımsızlıklarını kazanma süreçlerinin başlangıcı ve "Osmanlı Barışı" denilen 200 yıllık barış ve huzur ortamının da sonunu getirir. Bundan sonraki süreç uzun süreli istikrarların sağlanamadığı yıllar olur.

Milliyetçilik fikriyle birlikte Osmanlı Devleti'ne karşı ilk ayaklanma 1804 yılında Avusturya'nın desteklediği Sırp'lar tarafından başlatılır. Sırp'lar bu ayaklanma sonucunda tam bağımsızlıklarını sağlayamamış olsalar da, 1829 yılında imzalanan Edirne Antlaşmasıyla imtiyazlarını genişletme hakkına sahip olurlar. Balkan ulusları içerisinde bağımsızlıklarını ilk kazanan Sırp'lardan sonra bağımsızlık için isyan edenler Yunanlılar olur. 1821 yılında Mora Yarımadası'nda başlayan isyan, İngiltere'nin desteklemesiyle 1829 yılında Yunanlıların bağımsızlığı ile sonuçlanır (Şenel, 2006: 399-401).

Balkanlar'ın parçalanmasını hızlandıran ve Osmanlı Devleti'nin hâkimiyet alanını zayıflatan ise 1878 yılında imzalanan Berlin Antlaşması'dır. Bu antlaşma sonucunda, 1804 yılında ilk isyan eden Sırp ile Romanya ve Karadağ tam bağımsızlıklarını kazanırken Bulgaristan'a muhtariyet verilir. Ancak antlaşma tarafların hiçbirini memnun etmez. Bu memnuniyetsizlik öncelikle Balkan Savaşları'na daha sonra da I. Dünya Savaşı'na giden sürecin başlangıcı olur (Şenel, 2006: 401-406).

8 Ekim 1912 yılında Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesiyle I. Balkan Savaşı fiilen başlamış olur. Daha sonra Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan'ın da savaşa katılmasıyla Osmanlı Devleti, bu devletlerle de mücadele eder. Bâbîâli Baskını ile İttihat ve Terakki Cemiyeti iktidarı tekrar ele geçirince Balkan devletleri ile görüşmelere başlar. Görüşmeler sonucunda I. Balkan Savaşı'nın sona ermesini sağlayan Londra Antlaşması 30 Mayıs 1913'te taraflar arasında imzalanır (Küçük, 1992: 24).

I. Balkan Savaşında yer almayan Romanya'nın Bulgaristan'ın büyümesinden ve benzer biçimde Sırbistan ile Yunanistan'ın da Makedonya'nın büyük bir kısmının Bulgaristan'a verilmesinden rahatsız olması, ikinci bir Balkan savaşının çıkmasına neden olur. Bulgaristan'ın 23 Haziran 1913'te Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan'a karşı savaş ilan etmesi ve bu gelişme üzerine Romanya'nın da 10 Temmuz'da Bulgaristan'a karşı savaş açması, Osmanlı Devleti'ne karşı ittifak eden Balkan devletleri arasında II. Balkan Savaşı'nın çıkmasına neden olur. Mevcut durumu fırsata çeviren İttihat ve Terakki yönetimi dört devletle birden savaşa giren Bulgaristan'ın güçsüz bıraktığı Edirne'yi 21 Temmuz'da Bulgaristan'dan geri alır. II. Balkan Savaşı, Bulgaristan ile Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ arasında 10 Ağustos 1913 yılında imzalanan Bükreş Antlaşmasıyla sona erer (Küçük, 1992: 24).

Balkan savaşları henüz sona ermişken bir yıl sonra 28 Haziran 1914'te Saraybosna'da Sırp öğrenci Gavrilo Princip'in Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Velihtı Franz Ferdinand ile eşini öldürmesi I. Dünya Savaşı'nın fitilini ateşler. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Sırbistan'a savaş ilan etmesiyle başlayan savaş, Rusya, Almanya,

İngiltere ve Fransa gibi büyük devletlerin dâhil olmasıyla dünya savaşı- na dönüşür. Savaşın başında Avusturya-Macaristan ve Sırbistan dışın- daki diğer Balkan devletleri tarafsız kalmayı tercih ederler. Ancak savaş sürecinde 2 Kasım 1914'te Osmanlı Devleti, 14 Ekim 1915'te Bulgaristan, 28 Ağustos 1916'da Romanya ve son olarak 26 Haziran 1917'de Yunan- istan savaşa dâhil olmak zorunda kalırlar. Savaş, İtilaf Devletleri'nin lehine gelişince 29 Eylül 1918'de ilk önce Bulgaristan, 30 Ekim'de Os- manlı Devleti, 4 Kasım'da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve 11 Kasım'da Almanya savaştan çekilir ve böylece I. Dünya Savaşı sona ermiş olur. Savaşın sonucunda tarih boyunca bölgede doğrudan ya da dolaylı biçimde hâkim olan Osmanlı Devleti, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Rusya parçalanarak topraklarında Sırbistan, Hırvatistan ve Slovenya'dan oluşan Yugoslavya, Romanya, Arnavutluk, Yunanistan, Bulgaristan ve Türkiye gibi daha küçük ulus devletler kurulur (Öksüz ve Okur, 2006: 625-639).

Balkan coğrafyası I. Dünya Savaşı sonrasında en çok etkilenen bölgel- erin başında gelir. Çünkü Batılı devletler barış antlaşmalarıyla siyasi sınırları yeniden belirlerken kaybeden ülkelere kendi geleceklerini be- lirleme hakkı vermezler. Bu durum Balkan devletleri arasında toprak başta olmak üzere azınlık sorunlarının ortaya çıkmasına neden olur. Bunun dışında Balkan ülkelerinin çözmesi gereken en önemli prob- lemlerden biri de ekonomidir. Ekonomilerinin tarıma bağlı olması ve hızla artan nüfus, köyden kente göçü zorunlu hâle getirir. Bu yüzden Balkan ülkeleri ekonomik kalkınma için toprak reformuyla beraber önceliği sanayileşmeye verirler. Ancak sanayileşmenin beklenenden yavaş olması, toprak reformuna rağmen ekonominin toparlanamaması ve azınlık sorununun giderek artması Balkanlar'da komünist ve faşist eğilimlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Nihayetinde 1929 yılında yaşanan ekonomik buhran daha önce planlanan toplumsal hedefleri arka plana atar. Dolayısıyla 1930'lu yıllara gelindiğinde Balkanlar'da ekonomik sorunlar artmış, parlamenter sistem çökmüş, yönetimden memnun olmayan protesto oyları komünist ya da faşist örgütlere gitmiş ve siyasal istikrar bozulmuştur. Buna karşın Almanya'nın 1930'larda

uluslararası arenada etkin bir güç olarak belirmesi Balkan ülkelerinin birçoğunda faşist diktatörlüklerin kurulmasına neden olur (Akşin ve Fırat, 1993: 97-118).

Almanya'da Nazilerin iktidara gelmesi ve Mussolini idaresindeki İtalya'nın Balkan coğrafyasında genişleme çabası, Balkan devletleri arasındaki sorunların çözülmesini ve çıkarlar konusunda işbirliği yapılmasını zorunlu hâle getirir. Bu doğrultuda ilki 1930'da Atina'da, ikincisi 1931'de İstanbul'da, üçüncüsü 1932'de Bükreş'te ve sonuncusu 1933'te Selânik'te olmak üzere dört Balkan Konferansı düzenlenir. Bu konferansların neticesinde 4 Şubat 1934 yılında Romanya, Yunanistan, Yugoslavya ve Türkiye arasında Balkan Antantı imzalanır (Değeri, 2008: 115-134). Balkan Antantı ile taraflar, sosyal ve kültürel alanda işbirliği yapmanın yanı sıra birbirlerinin sınırlarını karşılıklı olarak güvence altına almış ve başka bir Balkan devletiyle birlikte siyasal bir anlaşma yapmamayı da taahhüt etmiş olurlar (Armaoğlu, 2017: 304). Ancak Balkan Antantı'na Balkanlar'daki tüm devletleri dâhil olmadığı için II. Dünya Savaşı ile birlikte fiilen sona erer.

Almanya'nın Polonya'ya saldırmasıyla 1 Eylül 1939'da başlayan II. Dünya Savaşı sırasında Balkanlar, Hitler ile Stalin arasında kalarak önce Alman ordularının daha sonra Sovyet Rusya ordularının işgaline uğrar. II. Dünya Savaşı'ndaki bu işgalin Balkan ülkeleri üzerindeki en önemli etkisi, söz konusu savaş sonrası ülkelerin ideolojik ve yönetim açısından Marksist rejimi benimsemeleridir. Sadece Yunanistan kanlı bir iç savaştan sonra Batı tarzı demokratik rejimi korumayı başarırken Yunanistan dışındaki diğer Balkan ülkeleri Marksist rejimi kabul eder. Ancak Yugoslavya komünizmi benimsemiş olmasına rağmen Mareşal Tito'nun politikaları sayesinde Sovyet Rusya'nın hâkimiyetine girmez. Fakat komünizm Balkanlar'da hiçbir zaman uluslararası bir nitelik kazanmayarak başlangıcından günümüze kadar ülkelerin kendine ait biçimiyle gelişir. Bu nedenle Marksist kuralları sadece ekonomi alanında uygulamışlardır (Karpat, 1992: 32). II. Dünya Savaşı siyasi sınırlar üzerinde büyük değişiklikler meydana getirmemesine rağmen ideolojik

olarak Balkan coğrafyasını köklü şekilde değiştirmiştir. Dolayısıyla II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde Balkanlar, yaşanan bu ideolojik değişimin sancılarını çekecektir.

Gönül Bağına Yolculuk: Balkanlar ve Türklük

1930 yılından itibaren her yıl düzenlenen Balkan Konferansları ve bu konferansların Balkan Antantı ile siyasi, sosyal ve en önemlisi kültürel bir işbirliğine dönüşmesi, Türk yazarların Balkanlar'a olan ilgisini arttırır.¹ Hem Üsküp doğumlu olması hem de çocukluğunun Balkan coğrafyasındaki trajedilere şahitlik etmesi nedeniyle Balkanlarla en çok ilgilenen yazarların başında Yaşar Nabi Nayır gelir. 1933 yılından itibaren başında bulunduğu *Varlık* dergisinde Balkanlarla ilgili yazılar kaleme alan Yaşar Nabi, ilki 1934 ikincisi 1936 yılında olmak üzere Balkanlar'da yaşayan Türklerin içinde buldukları durumu yerinde görmek için iki Balkan seyahatine çıkar. Bu seyahatlerin neticesinde herhangi bilimsel ve siyasi bir iddiası olmayan gözlem ve düşüncelerini parça parça *Varlık* dergisinde yayımlar. Daha sonra bu yazılarının büyük bir kısmını 1936 yılında *Balkanlar ve Türklük* adı altında kitaplaştırır.

Balkanlar ve Türklük, “önsöz” ve “giriş” bölümünden sonra “Romanya'da Türklük”, “Bulgaristan'da Türklük”, “Yugoslavya'da Türklük”, “Yunanistan'da Türklük”, “Göç Meselesi” başlıklarıyla devam edip “sonsöz” ile biter. Önsözde çocukluğunun büyük bir kısmının Balkanlar'ın en kozmopolit yeri olan Makedonya'da geçtiğini belirten Yaşar Nabi, “[...] bizim için daha yeni kaybedilmiş bu toprakların, hâlâ, yağmur dindikten sonra da bir müddet duyulmakta devam eden taze toprak kokusu gibi, Türk hâkimiyetinin izlerini dipdiri taşıyan havasını teneffüs ettim.” (Nayır, 1936, s. 7) diyerek Balkanlar'ın kendisinde uyandırdığı hissiyatı açıklamaya çalışır. Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşları'na kadar Balkan coğrafyası üzerindeki hâkimiyetini göz önünde bulundurduğumuzda Yaşar Nabi'nin duygusal ifadelerinin aslında çok rasyonel

1 Saadet Çetin (2018), Yaşar Nabi Nayır'ın hem varlık dergisinde yayımlanan yazılarının hem de *Balkanlar ve Türklük* kitabının o dönem Türkiye'de Balkanlar'a yönelik ilginin artmasında önemi bir rol oynadığına dikkat çeker.

gerekçelere işaret ettiğini söyleyebiliriz. Bu rasyonel gerekçeler ise Balkanlar'ın neden Türkiye için önemli olduğunu açıkladığı cümlelerde karşımıza çıkar: “Balkanlar... Mevzua en yabancıların bile tecessüs ve merakını tahrik edecek kadar karışık, kompleks, esrarlı ve cazip olan bu meselenin, oraya tarihî, ırkî, siyasî ve iktisadî bağlarla sınımsızlığı bağlı olan biz Türkler için ne kadar büyük bir ehemmiyet arz ettiği meydandadır.” (Nayır, 1936: 8). Yaşar Nabi'ye tam olarak toprak kokusuyla beraber Türk hâkimiyetini teneffüs ettiren asıl unsur, Balkan coğrafyası ile yüzyıllardır kurduğumuz tarihî, siyasî ve iktisadî bağın yanı sıra aynı soydan gelmiş olmamızdır. Çünkü kendisini bu kitabı yazmaya sevk eden sebebi şu kelimelerle ifade eder:

Balkan ülkelerinde kalmış ve henüz ana yurda kavuşmamış milyonlarca Türk'ün bugünkü hâllerine ve ne şartlarda yaşadıklarına dair Türk okurlarına kısaca malûmat vermek ve bu münasebetle de, türlü safhalarını ve etrafında gözüme ilişen neşriyatı daima dikkatle takip etmiş olduğum bu mevzu üzerindeki düşünce ve kanaatlerimin Türklükle alakalı taraflarını hülâsa etmek... İşte beni bu eseri yazmaya sevk etmiş olan sebep. (Nayır, 1936: 9).

I. Dünya Savaşı'ndan sonra her ne kadar siyasî sınırlar yeniden belirlenmişse de yeni kurulan devletlerin sınırları içinde milyonlarca Türk yaşamaya devam etmektedir. Bu nedenle Yaşar Nabi, Balkan ülkelerinde yaşayan Türkleri ele alırken din, mezhep, siyasî görüş fark etmeksizin Türklük üzerinden değerlendirmeye çalışır.

Balkanlar ve Türklük kitabının belki de en önemli kısmı Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da baş döndürücü bir hızda hâkimiyet kurup yine aynı hızda ve önüne geçilemeyecek biçimde önce çöküşünün sonra yıkılışının sorgulandığı “giriş” bölümüdür. Yaşar Nabi'ye göre bunun birkaç sebebi bulunmaktadır. Birincisi, Balkan ülkelerinin, halktaki milliyetçilik duygularını hızlandırmak ve bağımsızlıklarını kazanmak için bilerek oluşturulan Türk düşmanlığıdır. Bazı Balkan ülkelerinde Türk düşmanlığının gazete köşelerinde, dergilerde, kitaplarda ve okul müfredatlarında yer aldığını ifade eden Yaşar Nabi, Balkanlar hakkında

kalem oynatan birçok Batılı entelektüelin hâlâ haçlı zihniyetiyle hareket ederek Balkan halklarına ilim adı altında Türk ve Türklük aleyhine yalan-yanlış bilgiler verdiğini belirtir. İkincisi ise Osmanlı Devleti'nin süreç içerisinde öngöremediği gelişmelere tedbir almayarak yaptığı hatalardır. Yaşar Nabi'ye göre Osmanlı Devleti'nin en büyük hatası fethettiği topraklardaki halkın din ve ırk farklılıklarını dikkate almayıp bir gün bağımsızlıkları için tehlike oluşturacaklarını düşünmemiş olmasıdır. Bu öngörüsüzlük milliyetçilik fikriyle beraber Osmanlı Devleti'nin parçalanmasıyla neticelenir. Ayrıca Hristiyanlar için dini ve hukuki şefliği kabul edilen patrikhaneye müsaade edilmesi diğer önemli hatalardan biridir. Çünkü patrikhaneye gösterilen müsamaha zamanla bir binanın temelini kemiren bir sıçan gibi devleti içeriden kemirerek dağılışa kadar götürür. Osmanlı Devleti'nin patrikhaneden sonra azınlıklara verdiği en önemli ayrıcalık, kayıt ve kontrol yapılmadığı için devlete karşı isyan ocaklarına dönüşen okulların açılmasına izin verilmesidir. Yine din ve millet farkı gözetmeksizin Islahat Fermanıyla azınlıklara verilen haklar, onları devlete bağlayacak yerde bağımsızlıklarını kazanma ümidi verir. Yaşar Nabi, Balkanlar'ın neden ve nasıl kaybedildiğini etraflıca tartışmanın geçmişe takılıp kalmak olarak algılanmaması gerektiğini aksine yeni kurulan devletin aynı hatalara düşmesine engel olmak için önemli olduğunu düşünür (Nayır, 1936: 13-53).

Yaşar Nabi, "Giriş" bölümünde Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'ı neden ve nasıl kaybettiğini tartışırken aynı bölümün "Kaçırılmış Fırsat" alt başlığında fetihlerden sonra devletin uygulayabileceği ve her biri yeni bir tarih yazım denemesi olan üç alternatif politikaya değinip bu politikaların muhtemel sonuçlarını tartışır. İlk olarak Yavuz Sultan Selim'in Zembilli Ali Efendi'nin sözünü dinlemeyip² padişahın tüm Balkanları Müslümanlaştırması ihtimali üzerinde duran Yaşar Nabi, böyle bir durumda Balkanlar'ın bugün Müslüman olacağını, din ve

2 Rivayete göre bir defasında Zembilli Ali Efendi, Yavuz Sultan Selim'e "ahkâm-ı şer'iyeye mugayir" infazda bulunursa hal'ine fetva vereceğini söylemiştir. Yaşar Nabi Nayır'ın iması, Yavuz Sultan Selim'in bu sözü dinlemiş olmasıdır (Bkz. Küçükdağ, 2013, s. 248).

milliyetçilik propagandalarının İslam sancağında buluşan halk üzerinde bir etkisinin olamayacağını belirtir. Hatta belki de Avrupa haritasının bile yeniden ve farklı çizileceğini ifade eder. Yaşar Nabi, ikinci olarak Türklerin Anadolu'ya gelmeden önce Hristiyanlığı benimsemiş olmaları ve bu inanç üzerine kurdukları Osmanlı Devleti'nin de resmî dininin Hristiyanlık ihtimali sonuçları üzerinde durur. Böyle bir ihtimalde Türkler, Arap ve Fars kültürü yerine Yunan ve Latin medeniyetine yönelecek; Türkçe, Fransızca ve İngilizce gibi Batı dili hâline gelecek; padişah da Hristiyanların dini başkanlığını şahsında toplamış olacaktır. Hristiyanlığın resmi dili Yunanca değil Türkçe olacak ve kültür olarak Yunan kültürü yerine Türk kültürünü benimseyecektir. Böylece Balkanlar, Macaristan ve Rusya'nın büyük bir kısmı Türkleşmiş olacaktır. Son olarak Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'un fethinden sonra azınlıklara dini özgürlüklerini vermeyerek bunun yerine duaların Türkçe okunduğu, dini derslerin yine Türkçe yapıldığı Türk kilisesi açmasını varsayan Yaşar Nabi, böyle bir durumda da halkın Müslümanlığı ya da Hristiyanlığı tercih ederek Türkleşeceğini belirtir (Nayır, 1936: 22-29).

Yaşar Nabi, 1934 yılında çıktığı Balkan seyahatinde özellikle üzerinde durduğu nokta dilleri, dinleri, renkleri ve kültürleri farklı olsa da bu coğrafyada yaşan pek çok halkın Türk olduğudur. Türklerin tarihin farklı dönemlerinde Orta Asya'daki yurtlarını bırakarak İskit, Hun, Hazar, Kıpçak Kuman, Peçenek, Bulgar ve Oğuz adı altında Batı Avrupa'ya ve Balkanlar'a geldiğini, Osmanlı Devleti'nin tarih anlayışını Osmanlıcılık ile sınırlandırdığı için yönetimi altındaki Macar, Rum, Arnavut, Bulgar, Sırp, Ulah, Moldovan, Rumen vd. diğer adlarla yaşayan Balkan halklarının Türk olduğunu³ dikkate almadığını, sadece dilleri ve dinleri farklı olduğu için hem Müslüman hem Hristiyan din adamlarının söylemleri nedeniyle aynı kanı taşıyan aynı gelenek ve göreneklere sahip olan halkların birbirinden uzaklaştığını, Osmanlı Devleti'nin din taassubundan dolayı devletin Hristiyan Türklere yabancı muamelesi

3 Yaşar Nabi Nayır, sözünü ettiği milletlerin Türk olduğu görüşünü metin içerisinde tartışmaz. Bu makale Yaşar Nabi Nayır'ın *Balkanlar ve Türklük ile Değişen Dünyamız* adlı eserlerini merkeze aldığı için söz konusu görüş başka bir makale konusudur.

yaptığını belirten Yaşar Nabi, bu hataların Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Cumhuriyet Dönemi'nde de devam ettiğini ve tek suçları Bizans döneminde Hristiyanlaştırılmış Türk olan Yunanlıları sadece Hristiyan oldukları için Anadolu'dan ve Trakya'dan Yunanistan'a gönderdiğimizi ifade eder (Nayır, 1936: 57-61). Dikkat edilirse Yaşar Nabi'ye göre Balkan halkları ile kuracağımız ilişkinin en temelinde –tarihsel bir gerçekliği de olan– Türklük bulunmaktadır. Ancak burada söz konusu olan Türklüğü sadece etnik bir kavram olarak ele almamak gerekir. Çünkü Yaşar Nabi, birazdan da değineceğimiz üzere seyahat ettiği ülkelerdeki Türklerden söz ederken öncelikle onlarla tarihsel ve kültürel⁴ bağlarımızı değerlendirmeye çalışır.

Yaşar Nabi'nin Balkan seyahatinde ilk durağı, bugün Moldovya sınırları içerisinde özerk bir devletleri olan ancak o dönem Romanya sınırları içerisinde bulunan Hristiyan Gagauz Türkleri olur. Yaşar Nabi, Gagauzlar'ın Türklerin Oğuz boyundan geldiklerini ve Gagauz kelimesinin “Gök-Oğuz”dan türediğini belirtir. Hristiyan olmalarına rağmen kültürlerini, edebiyatlarını, oyunlarını, yaşam tarzlarını ve en önemlisi Rumeli Türkçesine benzemekle beraber Anadolu'nun bazı lehçelerine yakın olan dillerini koruduklarını ifade eder. Türk gelenek ve göreneklerini yaşatmaya devam ettiklerini, etnografi bakımından Anadolu ve Rumeli Türklerinden farklı olmadıklarını, Türklere ve Türkiye'ye, özellikle de Mustafa Kemal Atatürk'e büyük bir saygı ve sevgi beslediklerini ekler. Tarihsel ve kültürel örneklerle anlattığı Gagauzların Türklüklerinden şüphe duyulmaması gerektiğini ve bu nedenle Romanya'daki Müslüman Türkler gibi devletlerarası yapılan anlaşmalar gereği en kısa sürede ana yurda göç ettirilmeleri gerektiğini belirtir (Nayır, 1936: 65-114).

Anlaşılabileceği üzere Yaşar Nabi, Gagauzların Türk olduklarını yalnızca Oğuz boyundan geldikleri için değil, aynı zamanda kültürel anlamda Türk kültür ve geleneklerini koruyup devam ettirdikleri için de ifade eder. Dolayısıyla onların Türklükleriyle ilgili sadece etnik bir bağ

4 Sibel Yılmaz (2013), hem *Balkanlar ve Türklük* hem de *Değişen Dünyamız* adlı eserlerde Yaşar Nabi Nayır'ın Balkanlar'da Türk kültürünü nasıl ele aldığına odaklanır.

kurmaz, aynı zamanda kültürel bağın da olmasına dikkat eder. Ancak bu noktada yazarın dile getirdiği göç meselesine değinmek gerekmektedir. Bilindiği üzere 1930'lu yıllarda Balkan ülkeleri arasında başlayan dostluk iklimi ülkeler arasında yapılan antlaşmalarla güçlendirilmiştir. Bu kapsamda Türkiye ile Romanya arasında 1933 yılında Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması, 1934 yılında da birkaç Balkan ülkesinin de dâhil olduğu Balkan Antantı imzalanmıştır. Bu antlaşmalar Romanya'da yaşayan Müslüman Türkler üzerindeki baskıyı kısmen hafifletse de Romanya'da Müslüman Türk nüfusun fazla olması Türkler üzerindeki baskıyı artırır. Özellikle Romanya'nın Müslüman Türklerin bulunduğu yerlere kendi nüfusunu yerleştirme politikası, Müslüman Türklerin arazilerini neredeyse yok pahasına satmalarına sebep olur. Bu durum sadece tarım ve hayvancılıkla geçinen Müslüman Türklerin zorunlu olarak göç etmelerine neden olur (Nayır, 1936: 116-119). Dolayısıyla Yaşar Nabi, iki devlet arasında bir göç anlaşmasının gerekliliğini dile getirir.

Yaşar Nabi'nin Balkan seyahatinde ikinci durağı Bulgaristan'dır. Balkan ülkeleri içerisinde en zor koşullarda yaşayan Türklerin Bulgaristan'da bulunanlar olduğunu belirten Yaşar Nabi, bu durumun resmî ve gayri resmî Bulgar siyasetinin bir parçası olduğunu ifade eder. Çünkü Bulgarlara göre bugün Bulgaristan'da yaşayan Türkler, memleketlerini asırlarca işgal eden, Bulgarları en sıkı rejim altında tutarak onların millî benliklerinin ortaya çıkmasını engelleyen ve millet hâlinde medeni hayata karışmalarına engel olan Osmanlı'nın devamı ve mirasçılarındırlar. Bu nedenle Bulgar tarihinde ve Bulgar okullarında okutulan ders kitaplarında Türk düşmanlığının yapılması normal karşılanır. Dolayısıyla Bulgar milliyetçiliğinin ortaya çıkması için Bulgaristan'da yaşayan Türklerin kaçınılmaz biçimde hedef olması çok da şaşırtıcı değildir. Millî bayramlar ve önemli tarihlerin yıldönümlerinde Türklük aleyhine yapılanları da göz önünde bulundurduğumuzda bu durum meselenin resmî tarafını oluşturmaktadır. Yaşar Nabi, mesele- nin resmî olmayan tarafını da Bulgaristan'daki matbuatın yaptığını belirtir. Özellikle belirli dönemlerde Bulgar gazete ve dergilerinde kasıtlı

biçimde Türkiye aleyhine yazılar kaleme alındığını, bunun da Türk düşmanlığını körüklemek için yapıldığını dile getirir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken, Türk düşmanlığı propagandasının resmî ve gayrı resmî mercilerle bir siyaset olarak benimsenmesidir. Dolayısıyla Türklerin yaşadığı daha kırsal kesimlerde Bulgar vatandaşların yerleşmesi için topraklarına el koyma, belli Türk mahfillerini yakma, bombalama, Türk evlerini ateşe verme ve en iğrenç yıldırma yöntemlerinden ırza geçme gibi birçok işkence bu propagandanın sonucudur. Türk okullarına konulan vergiler, yine Türk okullarında görev yapan Türk öğretmenlerin casusluk yapmakla suçlanarak yerine Bulgaristan yönetimine yaranmaya çalışan öğretmenlerin getirilmesi ve bazı bölgelerde yeterli şartlar olmadığı için Türk okullarının kapatılması, Bulgar yönetiminin Türk kültürünün yok edilmesi için atılmış sistematik adımlardır. Bu nedenle Yaşar Nabi, Bulgaristan'da oldukça zor koşullarda yaşayan Müslüman Türklerin bir an önce ana yurda gelebilmeleri için Türkiye ile Bulgaristan arasında acil bir göç anlaşmasının yapılması gerektiğini belirtir. Bulgarca konuşan Müslüman bir halk olan Pomaklara ayrıca değinen yazar, Bulgarların, Bulgarca konuştukları için Pomakları Müslüman Bulgar diye tanımladıklarını ve böylece Pomakları, Bulgaristan'daki Türk azınlığından ayırmaya çalıştıklarını ifade eder (Nayır, 1936: 129-183).

Balkan seyahatinin üçüncü durağı olan Yugoslavya'da da Türklerin durumu pek farklı değildir. İlk olarak o dönem Yugoslavya sınırları içerisinde bulunan Makedonya'ya giden Yaşar Nabi'nin doğduğu Üsküp'te ilk dikkati çeken, savaş sonrası değişen koşullarda ekonomik refahın Türk mahalleleri terk edip Vardar Nehri'nin diğer tarafına yani Hristiyan mahallelerine geçmiş olmasıdır. Hristiyan mahallelerinde yeni yollar, caddeler, sokaklar ve modern Avrupalı binalar inşa edilirken Türk mahallerinin kendi kaderlerine terk edilmiştir. On beş yıl önce ayrıldığı Üsküp'te mimarının bu kadar değişmiş olmasına şaşırarak Yaşar Nabi, servetin bu kadar hızlı el değiştirmesine vurgu yapar (Nayır, 1936: 187-190).

Balkan Savaşları'ndan sonra Türkiye'nin en yüksek göçü Yugoslavya'nın bir parçası olan Sırbistan'dan aldığına değinen Yaşar Nabi, bunun nedeninin o bölgede yaşayan zengin toprak sahiplerinin, topraklarının devlet tarafından gasp edilmesinden kaynaklandığını belirtir. Yaşar Nabi, Sırbistan'da hâlâ beş yüz bine yakın Müslüman'ın yaşadığını, bunların yarısından fazlasının ırk ve dil bakımından Arnavut olmalarına rağmen Türklüğe meyilli olduklarını ve bu nedenle Türkiye'nin onların bu farklılığını gözetmeksizin ana yurda alması gerektiğini ifade eder. Arnavutluk'un bu durumun farkında olduğunu ve nüfus çoğunluğunu korumak amacıyla Arnavutların ana yurda alınmaması için Türkiye ile görüşmeler yaptığını da ekler (Nayır, 1936: 190-195).

Yaşar Nabi, gittiği Romanya ve Bulgaristan ziyaretlerinden farklı olarak Yugoslavya'da yaşayan Müslümanlara bazı eleştirilerde bulunur. Yugoslavya'da yaşayan Müslümanların gerek Romanya ve gerek Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlıkları gibi sistematik bir şiddete maruz kalmadıklarını belirtir. Diğer ülkelerde yaşanan Türklere göre daha iyi bir noktada olmalarına rağmen toprakları ellerinden alındıktan sonra kendi haklarını savunabilmek için birlik olmaları gerekirken şahsi çıkarları peşinde koştuklarını ve bu nedenle birlik olamayıp dağıldıklarını söyler. Yugoslavya Türklerine getirilen bir diğer eleştiri, ülkede yüz binlerce Türk olmasına rağmen ne bir Türk gazetesinin ne de Türklerin eğitim alabileceği bir Türk okulunun bulunmamasıdır. Bunun sebebi ise Yugoslavya'nın Türklerin geçim kaynağı olan topraklarına el koyup onları göçe zorlamasıdır. Ekonomik anlamda zor duruma düşen Türkler, eğitim ve kültür gibi hayatın diğer alanlarında da varlık gösterememişlerdir. Ayrıca Yugoslavya sınırları içerisinde yer alan Bosna Hersek Müslümanlarına özellikle değinen Yaşar Nabi, Slav ırkının en temiz ve en güzeli olarak tanımladığı Boşnakların dillerini ve kültürlerini ısrarla koruduklarını, yaşantılarında Slav kültür ve geleneklerine hiç yer vermediklerini belirtir. Anadolu'da bulunan birçok geleneğin Boşnaklar tarafından hâlâ devam ettirildiğini, Türk kültürüne çok yakın bir kültürleri olduğunu, bu nedenle Türklüğe ve Türklere karşı ilgili olduklarını ifade eder (Nayır, 1936: 194-219).

Son olarak Yunanistan'a geçen Yaşar Nabi, Lozan Barış Antlaşmasıyla mübadele dışında tutulan Batı Trakya Türkleri ile İstanbul Rumlarını karşılaştırır. Batı Trakya Türklerinin hem ekonomik olarak hem de kültürel olarak İstanbul'da yaşayan Rumlardan daha zor durumda olduklarını belirtir. Batı Trakya Türklerinin mübadele dışında tutulmalarının hem Türkiye hem de oradaki Türkler açısından iyi olmadığını ancak stratejik olarak İstanbul Rumlarına karşılık Batı Trakya'da bulunmalarının önemli olduğuna dikkat çeker. Çünkü Yunanistan'ın İstanbul Rumlarını özellikle Türkiye'de tutma arzusunu "Megali İdea" fikri üzerinden yorumlayan Yaşar Nabi, buna karşılık yüz binden fazla Türkün Batı Trakya'da bulunmasını bir denge unsuru olarak görür (Nayır, 1936: 223-231).

Yaşar Nabi, göç konusunu ayrı bir başlık altında inceleyerek, göçün planlandığı bir şekilde gerçekleştirildiğinde felaket değil, aksine faydalı bir sürece dönüşeceğini vurgular. Bu bağlamda, Türkiye'nin acil olarak planlı ve programlı bir göç politikası benimsemesi gerektiğini ifade eder. Balkanlar'da yaşayan milyonlarca Türk'ün, toplu ve planlı bir göç hareketiyle ana yurda gelmelerinin hem ülke hem de Türklük için şu önemli faydalarda bulunacağını söyler: Birincisi, yeni kurulan devlet kendisini modern ve laik ilkeler üzerine inşa etmektedir. Ancak yurtdışındaki Türkler cehalet ve taassup propagandasına maruz kalarak yozlaşmaktadırlar. Bu durum Türkiye'deki Türkler ile yurtdışındaki Türkler arasında gelecekte aşılması imkânsız bir duvar örmektedir. Ayrıca Türkiye kendi soydaşlarını yabancı milletlerin iradesi altında bırakmamalıdır. Çünkü bu durum onların zamanla "çingeneleşerek" kendi benliklerinin kaybolmasına neden olmaktadır. Bu nedenle planlı bir göç politikası izlenmelidir. İkincisi, Türkiye'nin bugünkü şartlarda kalkınması için nüfusunun asgari otuz milyon olması gerekmektedir. Doğum oranını arttırmak ve ölümü azaltarak nüfus arttırılabilir ancak bu uzun zaman isteyen bir planlamadır. Bu nedenle yurtdışındaki Türklerin yurda getirilmesi nüfus açığının kapanmasına doğrudan yardımcı olur. Böylece ülkenin kalkınması için gerekli insan gücü

sağlanmış olur. Ülke kalkınmasının yanı sıra memleketin savunması için de gerekli insan potansiyeli sağlanmış olur (Nayır, 1936: 235-253).

Yaşar Nabi'nin Balkanlar ve Türklük kitabında özellikle iki konuyu ön plana çıkardığını söyleyebiliriz. Bu konulardan ilki, yüzyıllarca Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında yaşayan ve bugün Balkanlar'da farklı isimlerle anılan milletlerin, zamanında Orta Asya'dan Batı'ya göç eden Türk toplulukları olduğu, yani Türk olduklarıdır. İkincisi ise, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Balkanlar'da yaşayan Türklerin siyasi ve iktisadi koşulları göz önünde bulundurularak ana yurda, yani Türkiye'ye göç ettirilmeleri gerekliliğidir. Ancak dikkat edilirse Yaşar Nabi, Balkan milletlerinin Türklüğünü sadece etnik köken üzerinden açıklamaya çalışmaz. Aynı zamanda söz konusu milletlerin dillerini, kültürlerini, gelenek ve göreneklerini de inceleyerek onların Türk olduklarını iddia eder. Dolayısıyla Yaşar Nabi, bu yaklaşımıyla etnik milliyetçiliği, kültür milliyetçiliğine dönüştürmeye çalışmıştır.

Toprak Kokmayan Diyar: Değişen Dünyamız

Yaşar Nabi Nayır, 1934 ve 1936 yıllarında gerçekleştirdiği iki Balkan seyahatini ve bu seyahatteki gözlem ve düşüncelerini *Balkanlar ve Türklük* kitabında ele almıştı. Bu iki seyahattin ardından seyahatlerine bir müddet ara verip yeniden Balkanlar'a gitmeyi düşünen yazar, 1939'da II. Dünya savaşının çıkması nedeniyle bu düşüncesini gerçekleştiremez. 1956 yılında Türk sanatçılar grubu ile resmi davetli olarak Yugoslavya'ya, 1958 yılında Brüksel Dünya Sergisi nedeniyle uzun bir Batı Avrupa yolculuğuna ve 1962 yılından sonra da çoğunluğu davetli olarak dünyanın birçok yerine gitme fırsatı bulur. Bu seyahatlerdeki gözlem ve düşüncelerini kaleme aldığı yazılarının bir kısmını *Varlık ve Cep* dergileri ile *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlar. Daha sonra bu yazılarını 1973 yılında *Varlık Yayınları*'ndan *Değişen Dünyamız* adı altında kitaplaştırır.

II. Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan gelişmeler tüm dünyada olduğu gibi Balkanlar'da yaşayan Türklerin durumunda da önemli değişikliklere neden olur. Yaşar Nabi, savaş sonrası düşüncelerine yer verdiği

Değişen Dünyamız kitabının “Balkanlar Bugün” başlığında, II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye ile Balkanlar’da yaşayan Türkler arasındaki ilişkinin neden kesildiğini açıklamaya çalışır: “1939 Eylülünde başlayan İkinci Dünya Savaşı ile birlikte Balkan ülkeleriyle aramıza ilkin faşizm, savaş ertesindeyse komünizmin demir perdesi indi. Ortak bir tarihin kopmaz bağlarıyla bağlı olduğumuz Balkanlar ve oralarda yaşayan milyonlarca Türk’le ilişkimiz kesildi” der (Nayır, 1973, s. 168). Yaşar Nabi’nin oldukça önemli olan bu tespitine baktığımızda, gerek milliyetçilik düşüncesinin etkisiyle başlayan Balkan savaşlarında gerekse Balkan coğrafyasının siyasi haritasını yeniden belirleyen I. Dünya Savaşı’ndan sonra Türkiye ile Balkanlar’da yaşayan Türkler arasında bir kopuş olmamıştır. Hatta dilleri, dinleri ve kültürleri birbirinden farklı olan Türkler bir araya gelmenin koşullarını oluşturmaya çabalamıştır. Yukarıda belirtildiği gibi II. Dünya Savaşı, Türkiye ile Balkanlar’daki Türkler arasında ideolojik bir yarılmaya neden olur. Çünkü 1939’da II. Dünya Savaşının başlamasıyla önce Nazi Almanya’sının işgaline uğrayan Balkanlar 1944’te Almanları bozguna uğratan Sovyet Rusya’nın etkisinde kalır.

Yaşar Nabi, Yugoslavya’nın komünist Sovyet Rusya tehlikesini sezen ilk ülke olduğunu belirterek sosyalizmi benimsemiş olmasına rağmen ulusların bağımsızlığı ve eşitlik ilkesi adına ayaklanan Mareşal Tito sayesinde Yugoslavya’nın yeni kurulan komünist blok ve Varşova Paktı dışında kaldığını belirtir. Yugoslavya’nın geçmişin hatalarından ders çıkararak daha ılımlı ve esnek bir politika izlediğini, sistemde kendi şartlarının gerekliliklerine göre uygun değişiklikler yaptığını ve diğer Balkan ülkelerinin aksine Batı ile daha hızlı ve sıkı ilişkiler kurduğunu ifade eden Yaşar Nabi, bu durumun Yugoslavya’yı Doğu Avrupa ülkeleri içerisinde iyi bir konuma getirdiğini de ekler. Yugoslavya’nın farklı bir sosyalist ülke portresi çizdiğini belirten Yaşar Nabi, en fazla Türk’ün Yugoslavya sınırları içerisinde bulunan Bosna-Hersek ve Makedonya’da olduğunu, buralarda yaşayan Türklerin diğer Balkan ülkeleri içerisinde azınlık haklarına, dil ve kültür özgürlüklerine saygı gösterilen tek imtiyazlı Türkler olduğunu söyler. II. Dünya Savaşı’nda ilköğrenimlerini

bile Türkçe alma hakları olamayan Türklerin, bugün Türkçe öğrenim veren liselere sahip olduğunu, hatta Türkçe gazete, dergi ve kitap çıkardıklarını ifade eder (Nayır, 1973: 189-194).

Balkanlar ve Türklük kitabında, seyahat ettiği Balkan ülkelerinde bulunan Türklerin Türkiye'ye göç ettirilmesini savunan Yaşar Nabi, II. Dünya Savaşı sonrası bu fikrinden vazgeçer.

Eskiden kültür özgürlükleri olmayan ya da bu özgürlüğünü kullanacak güçte bulunmayan Balkan Türklerinin anayurda göçmeleri düşüncesini savunurdum. Türkiye'mizin de nüfusa ihtiyacı vardı o sıralarda. Bugün iş tersine dönmüştür. Bir yandan bize fazla gelen ve tehlikeli bir hızla artan nüfusumuzu nasıl besleyeceğimizi bilemiyoruz. Almanya'ya, Kanada'ya, Avustralya'ya göç edenleri teşvik ediyoruz, bir yandan da Balkanlardan nüfus ithal ediyoruz. Yok olma tehlikesi hiç değilse Yugoslav Türkleri için söz konusu değil şimdi. Onun için yerlerinde kalmalarını, orada eski Türk uygarlık ve kültürününun yadigârı hâlinde yaşamalarını yeğ buluyorum. (Nayır, 1973: 195)

Ancak Yaşar Nabi'nin Türklerin ana yurda dönmemesi gerektiğine dair düşüncesinin altında yatan neden yalnızca Türkiye'nin içinde bulunduğu iktisadi koşullarla ilgili değildir. Aslında bu düşünce, Türklerin yaşadığı Balkan ülkelerinde kendilerine verilen temel hak ve hürriyetlerle doğrudan ilişkilidir. Çünkü geçmişte kültürel özgürlükleri olmayan Balkan Türklerinin ana yurda göç etmesini savunan Yaşar Nabi, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Balkan Türklerinin buldukları coğrafyada, kültürel miraslarını koruyacak ve geliştirebilecekleri bir ortamın var olduğunu fark eder. Dolayısıyla düşüncelerindeki temel değişim nedeni budur diyebiliriz.

Yugoslavya'da azınlık haklarının tanınması ve buna uygun hukuki düzenlemelerin yapılması II. Dünya Savaşı sonrasında sadece Yugoslavya ile sınırlı değildir. Balkanlar ve I. Dünya Savaşı sonrasında Balkan ülkeleri arasında hem iktisadi hem kültürel hem de azınlık hakları bakımından en kötü durumda bulunanlar Bulgaristan'da yaşayan Türklerdi. Sadece temel hak ve hürriyetlerden mahrum kalmayarak

sistemantik bir politik tutumun neticesinde sosyal ve fiziksel şiddete de maruz kalıyorlardı. II. Dünya Savaşı sonrasında Bulgaristan'ın uygar toplumlarda olduğu gibi özgürlüğün sınırlarını genişlettiğini ifade eden Yaşar Nabi, hâlâ Türklerin çoğunlukta ya da çok sayıda oldukları Deliorman ve Dobruca bölgelerinde baskının devam ettiğini söyler (Nayır, 1973: 230). Daha önce Bulgaristan'da yaşayan Türklerin yurda dönmeleri için acil bir göç anlaşmasının gerekliliğini belirten Yaşar Nabi, Yugoslavya Türklerinde olduğu gibi Bulgaristan Türklerinin de – yaşadıkları olumsuzluklara rağmen– buldukları yerde kalmaları gerektiğini söyler:

Bulgarlarla yapılan görüşmelerde sadece göç konusunun konuşulmuş olmasına aklım ermiyor. Türkiye'de anası, babası, kardeşleri gibi yakın akrabaları olan Bulgaristan Türkleri onları görmek için neden ille de Türkiye'ye göç etmek zorunda bırakılsınlar? Bir hafta, bir ay için anayurda gelerek sevdiklerini doya doya kucakladıktan sonra tekrar eski işlerinin başına dönmek kapıları neden kapalı kalsın bu zavallılara? (Nayır, 1973: 229)

Yugoslavya'da olduğu gibi Bulgaristan Türkleri üzerindeki baskının kısmen azalması ve azınlık haklarının iyileştirilmesi, yazarın Türklerin Bulgaristan'da kalması gerektiği fikrinin temelini oluşturur.

Yaşar Nabi, *Balkanlar ve Türklük* kitabında göç konusuna ayrı bir başlık açmış ve Türkiye'nin belirli bir plan ve program çerçevesinde Balkan ülkelerinde yaşayan Türklerin ana yurda alınması gerektiğini, hatta soy bakımından Türk olmayan ama Türklüğe meyilli olan Arnavutların dahi alınmasını önermişti. Ancak, Türklerin en yoğun yaşadığı yer olan Üsküp'e yaptığı ziyaret sırasında, önceden savunduğu göç politikasının Balkanlar'daki Türk varlığı üzerindeki olumsuz etkilerini gözlemleyen Yaşar Nabi, bu durumu şu şekilde ifade eder:

Zaten ne kalmış ki Üsküp'te Türklük namına. [...] Üsküp'ün yarısından çok Türkleri göçmüştü. Aradan otuz iki yıl daha geçti. Üsküp'ün Türk aslından yerlilerinden pek azı kalmış geriye. Şimdi orada Türklüğü temsil edenler daha çok uzak illerden gelenlerle Arnavutlar. Hepsinin de gözü Türkiye'de.

Bu göç akınını durdurmak için propaganda yapmamışlar. [...] Koymuşlar bir kere akıllarına Türkiye'ye geçmeyi. (Nayır, 1973: 44).

Yaşar Nabi'nin Üsküp özelinde sunduğu bu tablo, Türklerin Balkanlar'daki durumunu anlamak açısından değerlendirildiğinde, diğer Balkan ülkelerindeki Türk nüfusunun da azaldığını göstermektedir. Devamında, "Bu gidişle beş on yıl sonra Makedonya'da Türk kalmayacak. Hatta fırsat verilse Arnavut da kalmayacak. Bu akına Bosna Müslümanları çok üzüyorlar. Onlar için göç yasak. 'Eskiden Bosna'dan tutun da Türkiye'ye kadar uzanan bir Müslüman koridoru vardı. Hâlbuki şimdi zincirin orta halkaları birer birer kopup gidiyor [...]" (Nayır, 1973: 44-45) diyerek, Türk nüfusunun geleceği hakkında endişelerini dile getiren Yaşar Nabi, özelde Bosnalı Müslümanlar ve genelde Müslümanlar için Türkün ya da Türklüğün Balkanlar'daki önemine vurgu yapmış olur.

Yaşar Nabi (1973), göç politikasının Balkan Türklerine verdiği zarara da değinir:

Üsküp'ün hemen [hemen] bütün aydınları Türkiye'ye göçtü. Şimdi Türkçe ders veren bir ortaokul var ama Türkçe dersler için ehliyetli öğretmenler yok. [...] Gitgide boşalıyor bu okul. Türkler göçtükçe öğrenciler azalıyor. Günün birinde kapılarını büsbütün kapatması mukadder. Üsküp, vaktiyle Balkanlardaki Türk şehirlerinin bu en Türk olanı, Türklükle ilgisini yavaş yavaş kesmekte. (s. 52).

Yaşar Nabi'nin bu ifadeleri, nüfusun azalmasıyla birlikte Balkanlar'dan ayrılan unsurun aslında Türklük olduğuna ortaya koymaktadır. Çünkü Türklüğün Balkanlar'dan çekilmesi demek aynı zamanda ilk olarak Türkçenin, Türk gelenek ve göreneklerinin, Türk mimarisi ve sanatlarının vb. çekilmesi anlamına gelir. Türklüğün çekilmesinin ne anlama geldiğinin acı örnekleri Saray Bosna ve Üsküp'te görülür. Çünkü nüfusun yarısına yakını Müslüman olan Saray Bosna'da göçlerle beraber neredeyse Türkçe bilen kimse kalmamıştır. Artık yaşlılar arasında Türkçe bilenlere rastlanmaktadır. Bu durum göçlerle beraber dilin coğrafyadan nasıl çekildiğinin en acı örneklerinden biridir. Diğer acı bir örnek ise Üsküp'te yavaş yavaş eriyen nüfusla beraber Türk mahallerinin kendine

özgü görünüşünü kaybetmesidir. Bu durum zamanla Türk mimarisinin Balkanlar'da çekilmesi anlamına gelir. Dolayısıyla Türklerin Balkanlar'daki varlığının ne denli önemli olduğunu gösteren bu örnekler, Türk varlığının azalmasının sadece nüfus kaybıyla değil, aynı zamanda kültürel ve dilsel unsurların da kaybıyla sonuçlandığını göstermektedir. Nitekim Yaşar Nabi'nin fikir değiştirmesinin nedenlerinden biri de göç politikasının böylesine geriye dönüşü zor ya da toparlaması uzun zaman alabilecek olumsuzluklara yol açmasıdır.

II. Dünya Savaşı sonrası Balkan ülkelerindeki hem siyasi hem iktisadi hem de kültürel ortamın I. Dünya Savaşından çok farklı olduğunu gören Yaşar Nabi, *Değişen Dünyamız'da Balkanlar ve Türklük'ten* farklı olarak bu ülkelerin daha çok politik, iktisadi, kültürel ve sosyal konularına daha fazla yer vermeye çalışır. Örneğin, Yugoslavya'ya giden Yaşar Nabi, görevlilerin kendisine I. Dünya Savaşı sonrasında kalkınma hamlelerini ve bu hamleler sonucu II. Dünya savaşı sonrası sanayi alanında gelen noktayı göstereceklerini beklerken, aksine müze, resim, heykel ve mimarlık gibi sanat-kültür atölyeleri ile yayınevleri, galeri ve sanat lokallerini gezdiğini belirtir. Ülkenin kısa zamanda sanatsal açıdan kendisini zenginleştirdiğini ve edebiyat başta olmak üzere diğer sanatsal faaliyetlerin artık bir propaganda aracı olarak kullanılmadığını vurgular. Makedonya'da da durumun farklı olmadığına dikkat çeken yazar, Makedonya'nın en önemli şehirlerinden biri olan Üsküp'ün o eski mütevazı kasaba görüntüsünden çok uzakta olduğunu, üniversitesi, akademisi, tiyatroları ve diğer sanat merkezleriyle canlı bir şehre dönüştüğünü belirtir. Romanya'da da hayatın çok değiştiğine dikkat çeken Yaşar Nabi, refah ve lüksün ülkenin önemli şehri Bükreş'te toplanmadığını, aksine ülkenin her yerinde kendini gösterdiğini söyler. Bu refahı sağlayan en temel faktörün ise savaş sonrası ülkenin potansiyelinin farkına varması ve Batı ile yakın ilişkiler kurma çabası olduğunu belirtir. Romanya'nın yayıncılık faaliyetlerine özellikle değinen Yaşar Nabi, yayınevlerinin yılda bastıkları kitap sayılarına, yıllık kazançlarına, yayınevlerinin kitap ve okur seçimlerine, kitap dağıtım ağlarına kadar bilgi vererek Türkiye ile karşılaştırır. Yirmi milyonluk

Romanya'nın yanında otuz üç milyonluk Türkiye'nin payına utancın düştüğünü ifade eder. Son olarak Bulgaristan'a da değinen Yaşar Nabi, ülkenin politik olarak Sovyet Rusya hegemonyası altında olduğunu, bu nedenle diğer ülkelerle ilişki kurma ve karar alma süreçlerinde daha temkinli davrandığını belirtir. Bulgaristan'ın da II. Dünya Savaşı'ndan sonra hayat seviyesinin yükseldiğine dikkat çekerek ülkenin turizm alanında önemli harcamalar yaptığını, yeraltı ve yerüstü zenginliklerini verimli kullanmaya çalıştığını, tarıma dayalı ekonomiyle beraber endüstriyel ekonomiye geçtiğini ve tüm bu gelişmeler için halkın oldukça ağır bedeller ödediğini vurgular (Nayır, 1973: 130-234).

Yaşar Nabi'nin *Değişen Dünyamız*'da Balkan ülkelerinin iktisadi ve sosyo-kültürel yönlerini ön plana çıkarması, oralarda yaşayan Türklerin durumuna *Balkanlar ve Türklük* kitabındaki gibi fazla yer vermemesi eleştirileri de beraberinde getirir. Yazarın *Cep Dergisi*'nin çıkan ilk sayısında yer alan Romanya gezisini beğenmeyen bir okur, Yaşar Nabi'nin bu seyahatini "politik dostluk" adı altında gerçekleştirdiğini belirterek yazarın Balkanlar'da yaşayan Türklerin olumsuz koşullarına özel olarak değinmediğini iddia eder. Bu eleştiriye yanıt olarak kaleme alınan "Balkan Konusunda Bir Dosta Mektup" başlıklı yazıda Yaşar Nabi, söz konusu iddiaya cevap verir. Öncelikle *Balkanlar ve Türklük* kitabını hangi temel saiklerle yazdığını anlatan Yaşar Nabi, o dönemin şartlarının *Değişen Dünyamız*'da yer alan yazıların yazıldığı dönem için uygun olmadığını belirtir. Çünkü *Balkanlar ve Türklük* yazıldığında birçok Balkan ülkesinin Balkan Antantı'nın bir parçası olduğunu, bugün ise Balkan ülkelerinin iki ayrı kampa bölündüğünü, Kıbrıs sorunu yüzünden Türkiye ile Yunanistan'ın ve çeşitli nedenlerle de Romanya ile Bulgaristan'ın nedeysel çatışma durumuna düşmüş ülkeler olduğunu ifade eder. Politik kaygı ve güvensizliğin olduğu bir ortamda, iyi niyetle yapılmış bir eleştirinin bile yanlış anlamalara sebebiyet verebileceğini söyleyen Yaşar Nabi, bir Türk yazarının bilip bilmeden doğrudan Türk azınlıklarından söz etmesinin doğru olmadığını dile getirir. Yaşar Nabi, Demokrat Parti döneminde yapılan bazı uygulamalara değinerek, Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç sırasında Türkçe konuşan birkaç

Müslüman çingenenin göç edenlerin arasına karıştığını ve bu nedenle Türkiye'nin Bulgaristan'dan göç kabulünü durdurduğunu belirtir. Türk hükümetinin göçü durdurmasındaki asıl nedenin ise, Bulgaristan'dan gelen Türkler arasında o ülkenin ideolojisini, yani komünizmi benimsemiş kişilerin olma ihtimali ve hatta Rus ajanlarının gelenlerin arasına karışmış olabileceğinden duyulan korku olduğunu belirten Yaşar Nabi, bu durumun ülkeler arasında yapılan göç anlaşmasına uymadığını ve Bulgaristan ile olan ilişkilerimizi çıkmaza soktuğunu dile getirir. Ancak bunun da Bulgaristan'da yaşayan Bulgar Türkleriyle tamamen ilişkilerimizin kopmasına ve orada yaşayan Türk azınlığın haklarını koruyamamamıza sebep verdiğini belirtir. Dolayısıyla Yaşar Nabi, Değişen Dünyamız adlı kitabında Balkanlar'da yaşayan Türklerin sorunlarına neden fazla yer vermediğini –ya da veremediğini– açıklamış olur. Politik dostluk eleştirisine de açıklık getirerek hiçbir rejimin bütünüyle kötü ve sakat olabileceğine inanmadığını, her rejimin ve sistemin kendine göre olumlu ve olumsuz yönleri bulunabileceğini ve ülkeler için izlenecek ideoloji ve çözümün tek olmadığına ve ülkeden ülkeye, ulustan ulusa değişiklik gösterebileceğini belirtir (Nayır, 1973: 146-155).

Yaşar Nabi, cevap niteliği taşıyan bu yazısında Balkan ülkelerinde yaşayan Türklerin durumuna yeterince yer vermediğini kabul ederken aslında iki savaş sonrası Balkan coğrafyasının analizini de yapmış olur. I. Dünya Savaşı sonrasında Balkan ülkelerinin içinde bulunduğu ekonomik ve iktisadi şartlar ile II. Dünya Savaşı sonrasındaki şartlar farklılık göstermektedir. I. Dünya savaşı sonrası Balkanlar'da yeni devletlerin ortaya çıkması, birlerinden hak talep etmeleri, ülke ekonomilerinin tarıma dayalı olması, her ülkenin azınlık hakları konusunda benimsemiş olduğu farklı politikalar ve dünyanın yeni bir savaşa doğru gitmesi, belli ittifakları beraberinde getirmişti. *Balkanlar ve Türklük* de bu ittifakların geçerli olduğu bir ortamda kaleme alınmıştı. II. Dünya Savaşı sonrası yeni düzen ise gerçek silahların yanı sıra ekonominin, hukukun, politikanın, kültürün vb. her şeyin silah olarak kullanıldığı bir dönemdir. Bu nedenle Yaşar Nabi, iki savaş sonrası Balkan ülkelerinin sahip oldukları ya da sahip olamadıkları politik tutumlarını gözetererek *Değişen Dünyamız*'daki yazılarını kaleme alır.

Sonuç

Yaşar Nabi Nayır'ın 1936 yılında çıkan *Balkanlar ve Türklük* kitabının iki konuya odaklandığını söyleyebiliriz. Birincisi, Balkan ülkelerinde yaşayan dili, dini, kültürü ve hatta etnik kökeni farklı olan Türklerin Türk olduğunu sosyal ve kültürel gerekçelerle açıklamak; ikincisi, bu Türklerin en kısa zamanda ülkeler arasında yapılacak anlaşmalarla göç ettirilerek Türkiye'ye getirilmesidir. Birincisinde Yaşar Nabi, her ne kadar Balkan ülkelerinde yaşayan Türklerin etnik kimliğine dikkat etmeye çalışsa da konuya daha genel bir çerçeveden bakarak ve Türklüğü de etnik bir noktaya indirgemeyerek geniş kültürel bir alanda açıklamaya çalışır. Bu nedenle Balkanlar'da yaşayan Türkleri sadece etnik kimlikleri üzerinden değerlendirmez. Romanya'da yaşayan Gagauzlar'ın köken itibariyle Türk olduklarını kabul ederken etnik olarak Türk olmadıkları hâlde Arnavutları kültürel bakımdan Türk kabul eder. Dolayısıyla Yaşar Nabi, bu yaklaşımıyla Balkanlar'ın küçük uluslara parçalanmasına yol açan etnik milliyetçilik fikrini aşmaya çalışır. Bu şekilde, Türk kimliğini daha geniş bir kültürel perspektiften ele alarak, Balkan coğrafyasındaki farklı etnik ve kültürel unsurlar arasında bir birlik ve beraberlik oluşturma çabasını ön plana çıkarır. Nabi'nin bu tutumu, onun milliyetçilik kavramının sınırlayıcı etkilerini bertaraf etmeye yönelik çabasının da göstergesidir.

Ancak Yaşar Nabi'nin bu yaklaşımının pragmatik bir yaklaşım olduğunu da göz ardı etmemek gerekir. Çünkü I. Dünya Savaşı'nın en önemli sonuçlarından biri Osmanlı Devleti, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Rusya gibi çok uluslu devletlerin yıkılarak yerine küçük uluslu devletlerin kurulmasıydı. Dolayısıyla siyasi sınırları belirlenen coğrafyada bu küçük devletlerin tam anlamıyla hâkimiyet kurması, bir anlamda o coğrafyadaki nüfus yoğunluklarıyla doğrudan ilişkiliydi. Bu nedenle Yaşar Nabi'nin Türkler özelinde anlattıkları fakat genel anlamda diğer Balkan ülkelerinde de görülen azınlık sorunlarının – elbette farklı gerekçelerle beraber– bir bakıma temeli nüfus politikalarına dayanmaktadır. Yaşar Nabi'nin milliyetçiliği sadece etnik köken

üzerinden değil, diğer kültürel unsurlar üzerinden tanımlama ve buna bağlı olarak Balkan ülkelerindeki farklı kültürel unsurlara sahip halkı Türklük kimliğinde bir araya getirme çabası pragmatik tavrın bir sonucudur.

Dikkatimizden kaçmaması gereken bir diğer husus da Yaşar Nabi'nin Balkan coğrafyasını gezerken Balkanlar'ı Türkiye'nin herhangi bir şehrinde seyahat ediyormuş gibi anlatmasıdır. *Balkanlar ve Türklük* kitabının önsözünde Balkanlar'ı "Türk hâkimiyetinin izlerini taşıyan taze toprak kokusuna" benzetmişti. Çünkü I. Dünya Savaşı aynı dili konuşan, aynı inanca sahip ve aynı kültürel değerleri benimseyen halkları siyasi sınırlarla ayırırken birbiriyle olan gönül bağını koparamamıştı. Ancak II. Dünya Savaşı, I. Dünya Savaşı'nın aksine ideolojik sınırlar çizer. Artık yeni dünya düzeninde hem ulusların kendi kimliklerini oluşturmaya başlaması hem de Türk nüfusun azalması, Balkanlar'ın Yaşar Nabi'ye yabancılaşmasına neden olur. Bu nedenle Yaşar Nabi, *Değişen Dünyamız*'da toprak kokmayan bir diyarda seyahat etmiş olur.

Yaşar Nabi'nin üzerinde durduğu önemli konulardan biri de Balkan Türklerinin Türkiye'ye göçüdür. Balkanlar'da yaşayan Türklerin içinde bulunduğu zor koşullardan dolayı ülkeler arasında yapılacak göç anlaşmalarıyla Türkiye'ye getirilmelerini savunan Yaşar Nabi, II. Dünya Savaşı sonrasında yaptığı Balkan seyahatinde bu düşüncesinden vazgeçer. 1930'larda kısa vadede olumlu sonuçlar doğuran göç politikasının uzun vadede ciddi sorunlara yol açtığını bizzat deneyimler. Çünkü göçler sonucunda Balkan ülkelerindeki Türklerin nüfusu azalmış ve Türklük nerdeyse bazı bölgelerde yok olma noktasına gelmiştir. İşte göç politikasının uzun vadede yol açtığı en büyük sorun Türklüğün Balkan coğrafyasından çekilmesidir. Dolayısıyla yapılması gereken azınlık haklarının iyileştirilip Türklerin buldukları yerde kalmalarını sağlamaktır. Elbette bunu da dönemin şartları içerisinde değerlendirmek gerekir.

Değişen Dünyamız kitabında Balkanlar'da yaşayan Türklerin hem iktisadi hem de kültürel yönden durumlarının iyi olduğuna değinen Yaşar Nabi,

Balkan devletlerinin de Türklerin azınlık hakları konusunda olumlu adımlar attığına yer verir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta Balkan devletlerinin olumlu yaklaşımları değil, göç nedeniyle nüfusları oldukça azalan ve dolayısıyla tehdit unsuru olmaktan çıkan Türklerin kalmamış olmasıdır. Süreç içerisinde milyonlarca Türk ana yurda göç etmemiş olsaydı acaba azınlık hakları konusunda olumlu adımlar atılır mıydı? Bu nedenle devletlerin olumlu yaklaşımından çok Türklüğün Balkan ülkelerindeki durumuna da bakmak gerekmektedir.

Yaşar Nabi, *Balkanlar ve Türklük* kitabında Türklerin sorunlarına yoğunlaşırken *Değişen Dünyamız*'da Türklerin yaşadıkları sorunlara fazla değinmez. Bunun yerine Balkan ülkeleri ile Türkiye'yi kıyaslar. Yine II. Dünya Savaşı öncesi Balkanlar'dan Türkiye'nin bir parçası gibi söz ederken savaş sonrası duygusal yakınlıktan oldukça uzaktır. Dolayısıyla hem Türkiye'de değişen şartlar hem de Balkan ülkelerinin ve bu ülkelerde yaşayan Türklerin değişen durumları Yaşar Nabi'nin Balkanlar'a bakışını değiştirmiştir.

Two Wars, One Geography: The Changing Image Of The Balkans In The Works Of Yaşar Nabi Nayir Titled *Balkans And Turkishness And Our Changing World**

İlhan Süzgün

This article aims to examine how and why Yaşar Nabi Nayır's views after World War I changed after World War II, within the context of his works *Balkanlar ve Türklük* (The Balkans and Turkishness) and *Değişen Dünyamız* (Our Changing World). To this end, we will first analyze how Yaşar Nabi addressed the Turks living in the Balkans and how he interpreted the Balkans in his book *Balkanlar ve Türklük*. Then, we will focus on his changed views on the Balkans after World War II, as presented in *Değişen Dünyamız*, and analyze the reasons behind this shift.

* This article is a rewritten version of the paper with the same title presented at the 4th International Balkan Studies Congress held in Sarajevo/Bosnia and Herzegovina on 6-8 September 2024.

☰ Citation: Süzgün, İ. (2025), Two Wars, One Geography: The Changing Image of the Balkans in the Works of Yaşar Nabi Nayır Titled Balkans and Turkishness and Our Changing World, *Journal of Balkan Studies*, 5(1), 141-147.

✉ Dr., Researcher, Istanbul-Türkiye, ilhansuzgun@gmail.com

🆔 <https://orcid.org/0009-0008-4743-8401>

📄 Balkan Studies Foundation
DOI: <https://doi.org/10.51331/A054>
Journal of Balkan Studies, 5(1), 2025
balkanjournal.org

📅 Received: 23.09.2024
Revision: 07.10.2024
Accepted: 14.11.2024

In 1934 and 1936, Yaşar Nabi made two separate trips to the Balkans to observe the socio-economic conditions of the Turks living there. He published his impressions and thoughts from these trips in parts in *Varlık* journal, without any scientific or political claim, and later compiled most of these articles into a book titled *Balkanlar ve Türklük* in 1936

After his short trip to the Balkans in 1934, the first stop of Yaşar Nabi's long Balkan trip in 1936 was the Christian Gagauz Turks. He states that the Gagauz people are descendants of the Oghuz branch of Turks and that the name "Gagauz" is derived from "Gök-Oğuz" (Sky-Oghuz). Emphasizing that the Gagauz, whom he describes with historical and cultural examples, preserve their culture, literature, dances, lifestyle and language despite being Christians, Yaşar Nabi argues that they should be immigrated to Turkey as soon as possible.

The second stop on his Balkan trip was Bulgaria. Yaşar Nabi describes the Turks in Bulgaria as living under the harshest conditions among the Turks in the Balkans. He reports that the Bulgarian administration, aiming to expel the Turks and replace them with Bulgarian citizens, employed methods such as setting fire to Turkish neighborhoods and houses, bombing their houses, seizing their lands, and raping them. He also considers practices such as dismissing Turkish teachers from Turkish schools under accusations of espionage, imposing high taxes on these schools, and closing some of them on the grounds that they do not have adequate conditions as part of the Bulgarian administration's systematic efforts to destroy Turkish culture. In the face of these conditions, he argues that Turkey should urgently reach an immigration agreement and bring the Turks in Bulgaria to the motherland.

The situation of the Turks in Yugoslavia, Yaşar Nabi's third stop, was not much different. Observing the conditions of the Turks living in Macedonia and Bosnia-Herzegovina—regions that were then within Yugoslav borders at the time—Yaşar Nabi notes that, in Skopje, economic prosperity shifted from Turkish neighborhoods to Christian neighborhoods in the changed post-war conditions. In Bosnia-Herzegovina, he states

that the Bosniaks have never incorporated Slavic culture or traditions into their lives, insisting on preserving their language and culture, and maintaining a lifestyle close to Turkish culture.

In Greece, the final stop of his trip, Yaşar Nabi observes that the Western Thrace Turks—who were excluded from the population exchange under the Treaty of Lausanne—lived under more challenging economic and cultural conditions compared to the Greeks in Istanbul. Although the exclusion of Western Thrace Turks from the exchange was unfavorable for both Turkey and the Turks there, he emphasizes the strategic importance of keeping them in Western Thrace as a counterpart to the Greeks in Istanbul.

In 1956, Yaşar Nabi had the opportunity to travel to Yugoslavia as an official guest with a group of Turkish artists. In 1958, he visited Western Europe for the Brussels World Exhibition, and after 1962, he traveled to various parts of the world through international invitations. He published some of his writings about his observations and reflections from these trips in *Varlık* and *Cep* journals and *Cumhuriyet* newspaper, eventually compiling them into a book titled *Değişen Dünyamız* in 1973. In the book's section "The Balkans Today," he states that the Balkans were occupied by Nazi Germany during World War II and then fell under the influence of Soviet Russia after the defeat of the Germans in 1944. Yaşar Nabi argues that the iron curtain of fascism during the war and the iron curtain of communism after the war descended between Turkey and the Balkan countries, severing the ties between Turkey and the millions of Turks living in the Balkans.

Yaşar Nabi also points out that Yugoslavia was the first country to perceive the threat of communist Soviet Russia, and although it adopted socialism, it remained outside the newly established communist bloc and the Warsaw Pact. Noting that the largest Turkish population in Yugoslavia resided in the Bosnia-Herzegovina and Macedonia regions, he observed that Turks in these areas enjoyed more privileges in terms of language and cultural freedom and minority rights compared to those in other Balkan countries.

Yaşar Nabi further observes that after World War II, Bulgaria also expanded its freedoms, yet oppression persisted in the Deliorman and Dobruja regions, where Turks predominantly resided. According to him, like the Turks in Yugoslavia, the Turks in Bulgaria should not abandon their lands despite the hardships they faced. For a decline in the Turkish population in the Balkans would mean the retreat of Turkish identity itself from the region, leading to the withdrawal of the Turkish language, customs, architecture, and arts from the Balkans.

In *Balkanlar ve Türklük*, Yaşar Nabi, who initially advocated for the emigration of Turks in the Balkan countries to Turkey, abandons this view after World War II. The reason for this change is his realization that, unlike during World War I when Balkan Turks were deprived of cultural freedoms, they now had an environment that allowed them to preserve and develop their cultural heritage in the post-World War II period. Thus, he comes to believe that a migration policy might lead to irreversible, long-term negative consequences, and suggests it would be better for Balkan Turks to remain in their current locations.

In his later work *Değişen Dünyamız*, Yaşar Nabi shifts his focus to the economic and socio-cultural aspects of the Balkan countries and gives less attention to the conditions—particularly the adverse ones—facing Turks there, compared to *Balkanlar ve Türklük*. This shift draws criticism. In response, he writes “Balkan Konusunda Bir Dosta Mektup” (A Letter to a Friend on the Balkan Issue), briefly explaining the conditions under which *Balkanlar ve Türklük* was written, emphasizing that these conditions no longer applied when he wrote *Değişen Dünyamız*. He asserts that, given the political tensions and atmosphere of mistrust, even well-intentioned criticism could be easily misinterpreted. He argues that a Turkish author, without sufficient information, should not directly discuss Turkish minorities, thereby tries to explain why he either did not address or could not adequately address the problems of Turks in the Balkans in *Değişen Dünyamız*.

Based on the discussion so far, it can be said that Yaşar Nabi focuses on two main issues in *Balkanlar ve Türklük*. The first is to explain the Turkish identity of Turks living in the Balkans—whose language, religion, culture, and even ethnic background may differ—on social and cultural grounds. The second is the necessity of facilitating their immigration to Turkey as soon as possible through intergovernmental agreements. Regarding the first issue, although Yaşar Nabi takes care not to overlook the ethnic identity of Turks living in the Balkan countries, he avoids reducing Turkishness to merely an ethnic dimension and instead addresses it within a broader cultural framework. In this way, he aims to counteract the negative effects of the ethnic and exclusionary nationalism that led to the division of the Balkans into small nations and seeks to promote unity and solidarity among the diverse ethnic and cultural elements of the Balkan region.

Another noteworthy aspect is Yaşar Nabi's pragmatic stance on minority issues and identity politics. Following World War I, the establishment of small nation-states in place of multinational empires like the Ottoman Empire made it easier for these states to establish dominance within their territories based on population densities. The minority issues that Yaşar Nabi addresses specifically in relation to the Turks, but which were also experienced in general by other Balkan countries, developed within a strategy centered on population policies. In this context, Yaşar Nabi appears to strive to unite the Turkish people in the Balkan countries - who possess diverse cultural elements - around a Turkish identity, by defining nationalism not on an ethnic basis but through cultural elements.

Furthermore, while Yaşar Nabi initially advocated for the relocation of Turks living in the Balkans to Turkey through interstate migration agreements after World War I, he later abandoned this view after World War II due to the impending disappearance of Turkish identity in certain areas and the significant decline in the Turkish population in the Balkans as a result of migrations. In *Değişen Dünyamız*, Yaşar Nabi states

that Turks living in the Balkans were in relatively good economic and cultural conditions and notes that Balkan states had taken positive steps regarding minority rights. However, it should be noted here that the issue is not the positive attitudes of the Balkan states, but rather the fact that the Turkish communities—whose numbers had dramatically decreased through migrations and were therefore no longer a perceived threat—were almost completely erased from the Balkan region. According to him, it is unclear whether Balkan states would have exhibited such a positive approach to minority rights if millions of Turks had not migrated to the homeland. Therefore, it would be more appropriate to focus on the condition of Turkish identity in the Balkans rather than on the positive attitudes of these states.

Finally, while Yaşar Nabi focuses on the problems faced by Turks in the Balkans in *Balkanlar ve Türklük*, in *Değişen Dünyamız* he is content to compare the situations of the Balkan countries with that of Turkey, rather than addressing these issues. Before World War II, he exhibits an emotional closeness to the Balkans, viewing them as part of Turkey, whereas after the war, he adopts a more distant perspective. In this context, it can be said that the changed conditions in Turkey after the war, as well as the shifts in the circumstances of the Balkan countries and the Turks living there, significantly influenced Yaşar Nabi's perspective on the Balkans.

Kaynakça

- Akşin, S. ve Fırat, M. (1993). İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar. *Balkanlar* (ss. 97-118). İstanbul: Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2017). *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914-1995*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Çetin, S. (2018). 1930'lu yıllarda Türk Edebiyatında Balkan İlgisi ve Bir Yol Açıcı Olarak Yaşar Nabi Nayır. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1 (5), 12-31.
- Değerli, E. S. (2008) Türkiye'nin Balkan Ülkelerine Yakınlaşma Çalışmaları: Balkan Paketi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (2), 115-134.
- İnalçık, H. (2008). Rumeli." *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 35, ss. 232-235). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Jelavich, B. (2006). *Balkan Tarihi 1* (İ. Durdu, H. Koç, G. Koç, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Karpat, K. (1992). Balkanlar. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 5, ss. 25-32). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Küçük, C. (1992). Balkan Savaşı., *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 5, ss. 23-25). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Küçükdağ, Y. (2013). Zenbilli Ali Efendi., *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 44, ss. 247-249). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Nayır, Y. N. (1936). *Balkanlar ve Türklük*. Ankara: Ulus Basımevi.
- Nayır, Y. N. (1973). *Değişen Dünyamız*. Ankara: Varlık Yayınları.
- Öksüz, H. ve Okur, M. (2006) Birinci Dünya Savaşı'nda Balkanlar Cilt 1: Tarih. O. Karatay ve B. A. Gökdağ (Der.). *Balkanlar El Kitabı* (ss. 625-639). Ankara: KaraM&Vadi Yayınları.
- Şenel, Ş. (2006). 19. ve 20. Yüzyılların Denge Oyununda Balkanlar Cilt 1: Tarih. O. Karatay ve B. A. Gökdağ (Der.). *Balkanlar El Kitabı* (ss. 399-406). Ankara: KaraM&Vadi Yayınları.
- Yılmaz, S. (2013). Yaşar Nabi Nayır'ın Gözünden Balkanlar ve Türk Kültürü. 2. *Uluslararası Dil ve Edebiyat Konferansı Bildiri Kitabı* (ss. 379-386). Arnavutluk.